

СПОГАДИ

5. Літературна мозаїка

(Хто не пройшов байдуже мимо)

Звідки і як до людини приходить натхнення? Раптовими спалахами? Потужними потоками? Тихою радістю від усвідомлення просвітленості буття? Навіть зовсім далекі від мистецтва люди розуміють, що тільки те, що піднялося над буденністю, стало піснею, казкою, картиною художника, художнім фільмом, піднімає за собою і нас. Є таємничий і загадковий казан естетики, лише пропущені через нього людські думки, вчинки, мрії, бажання манять нашу увагу, будять людську душу...

На сході ледь намітилася смужка, значить, ніч уже добігла свого кінця, можна рушати в дорогу. Рушати, звісно, нікуди не можна, бо раптом кинуться, помітять, що кудись поділася одна дитина, піднімуть галас і побіжать навздогін. Але навряд чи кинуться так рано. Дитячий табір міцно спить. Усі сплять. Їм тут добре, а мені – ні. Чому я не втекла ще по дорозі сюди? Усім би від того було легше. А ще можна було прикинутися хворою, тоді б взагалі ніхто мене сюди не приволік. А тепер усім через мене будуть неприємності, однак, залишатися тут я все одно не буду. Вставати по команді, все-все робити по команді. Хай би була війна, тоді можна й по команді, а так з дурного дива! Ні, втікати треба. Ніхто нікого не пильнує, і от я вже біжу стежкою по ранковому лісу, такі високі дерева над головою. Стежка так сяє, що по ній годиться не бігти, а линути: під ногами аж дзвенить срібло, над головою крізь крони дерев сиплеться добірне золото перших променів. У нас на хуторі є лише кілька лісосмуг, а лісів поблизу немає. Ліс є за Лозовим, мабуть, я скоро до нього добіжу. Я тут не була ніколи, але з розмов дорослих я чула, що дорога до Литвинівки з нашого хутора веде мимо Караяшника через Лозовий та Брусівку. Отже, першою буде Брусівка, а потім Лозовий, а далі вже я знайду дорогу додому із зав'язаними очима. Раптом я спиною відчуваю, що за мною хтось біжить. Оглянутися страшно, скошую очі: цуценя. Зупиняюся. Цуценя також зупиняється. Воно якесь кругле, вуха великі, очі великі, більше схоже на іграшку, ніж на живе цуценя. Чому воно ув'язалося за мною? Мабуть, його сюди завезли, і тепер воно шукає шлях додому. Я пригортаю цуценя і починаю з ним довірчу розмову: нас обох завезли. Тільки в тебе немає нічого

з собою, а в мене ось торбинка з харчами. Тут щось є і для тебе. Я виймаю пиріжок з картоплею та шкварками, цуценя тицяється писком в мою пелену і кумедно крутить хвостиком. Воно їсть жадібно, видно, що його давно ніхто не годував. Цуценя треба якось назвати. Бабуся говорила, що зі словами треба обходитися обережно. Слова не такі прості: одні можуть наврочити, інші нагнати хмару на душу, а є слова теплі, привітні. От це цуценя можна назвати Клубком: біжить, ніби котиться. Котиться і розмотується, відбіжить далеченько і вже ніби пополам розмоталося, ще далі відбіжить і вже зовсім його не видно: розмоталося до останньої нитки. Я думаю, що саме по собі це цуценя не таке й цікаве, а от якби хтось придумав про нього казку, я б перша слухала її, роззявивши рота. І про цуценя, і про дерева, і про стежку. Стежка особливо цікава, така широка, світло і тіні так дивно переплітаються, все таке хистке, непевне, мов уві сні. А, може, я ще сплю і ця стежка мені просто сниться, і цуценя сниться. Я щипаю себе за долоню, боляче так щипаю, ледь не до крові. Ні, я не сплю, просто ява в мене зараз дивніша за сні. А по стежці може хтось іти, не даремно ж її так старанно протоптували. Я нашорошено прислухаюся і цуценя прислухається. Ми одночасно б'ємо на сполох: хтось іде! Прожогом стрибаємо в кущ обабіч, стежкою проходять чоловік та жінка. Вони несуть важку торбу, але йдуть швидко. Далі ми з Клубком ідемо обабіч стежки, плутаючись поміж кущами. З-за кущів видніються хати, мабуть, це і є Брусівка, от би її проминути, далі ми вийдемо на битий шлях, він проходить мимо всіх наших хуторів і веде до села Піски, за Пісками через річку бабусина рідна слобода Закотне. Тільки це звідси дуже й дуже далеко, але шлях рідний і знайомий, якби лише на нього швидше вибратися. Цуценя тягне мене на вузесеньку стежку ліворуч, невже воно щось знає? А більше йти нікуди, хати скінчилися, Брусівка вже позаду, ніхто за нами не женеться. Сонце вже зійшло, скоро й спекотно стане. Цуценя, мабуть, хоче пити. Край стежки хлюпається вода. Цуценя з жадібністю тицяється носом в калюжу. Цікаво, якщо тут копанки, то можна й провалитися, в нас таких місць немає, а тут, мабуть, є. Де річечки маленькі, там луки та болота просторі. Ми знову вилазимо вгору на ширшу стежку і біжимо чимдуж далі. Ліс густішає, мабуть, скоро добіжимо до Лозового і таки добігаємо. У Лозовому я була, я тут все вгадую і переводжу дух: ми не заблукали! Тепер можна й перепочити. Далі вже не пропадемо. Тепер я можу розповісти своєму супутнику казку про мандрівника Клубка. Я розповідаю, а цуценя тулиться до мене, лиже мені щоки, кладе голову на лапи і поринає в сон. Мабуть, йому сниться продовження казки, але воно мені її не розповість. Нічого, вдома я сама додумаю кінець. Спершу вислухаю, як мене буде совістити бабуся, потім виверне свого кожуха мама,

а от батька все це веселитиме, він би й сам на моєму місці втік. Його поведінка дратує всіх: Потурати такому неподобству! Це просто підрив авторитетів! Є ж іще вчителі, вони хотіли як краще! Як тепер їм у вічі дивитися?

Цуценя до нашого хутора не добігло, чарівний клубочок розмотався у якомусь виярку в Караяшнику, стільки я його не гукала, цуценя не відгукнулося. Що ж, Клубок уже не клубок, знайшов свою домівку і повернув собі своє справжнє ім'я. Мені тепер тільки й лишається, що написати про нього казку...

Мої давні пригоди про втечу з дитячого табору та короткочасну дружбу з цуценям Клубком я постійно згадувала, коли зі своїми дітьми читала книгу **Радія Полонського** (1930-2003) «Таємниця країни суниць». Власне, це дитячий казково-фентезійний роман, який вперше був виданий ще в 1964 році. В 1973 році за мотивами твору студією «Київнаукфільм» було створено однойменний мультфільм. Здавалося, нічого особливого: троє школярів (Антошка, Дениско та Лариска) потрапляють у країну, де є дивовижні суничні галявини і де править самодур і негідник Бевзь П'ятий. Йому допомагають Одновусий та Біла Ворона. Діти переживають багато важких випробувань, але, насамкінець, добро, як це і має бути в казці, перемагає. Читаючи нові епізоди, я часто пробувала втиснути в сюжет книги щось своє: було цікаво, як це сприймуть діти? Сприймали нормально. А з часом ми стали гуртом додумувати до прочитаних епізодів щось своє. Виходило дуже цікаво. Творчість надихає на творчість. Такий закон обміну креативною енергією. Мабуть, Радій Полонський володів цим законом, як рідко хто. Він написав 20 книг. Це романи, п'єси, повісті, збірники оповідань. Читачі часто запитують: Чому в одного й того ж письменника такі різні книги? Різні за тематикою, за своїм художнім рівнем, за своєю популярністю серед читачів. Пояснити це дуже непросто. От і в мене в пам'яті з усієї творчості Радія Полонського найглибше закарбувалися епізоди з книги «Таємниця країни суниць». Книги для дітей. Отже, Радій Полонський був непересічним письменником для дітей Це треба пам'ятати...

З **Миколою Мірошніченком** (1947-2009) мене познайомив мій незмінний покровитель Микола Козак. Новий Микола здався мені родичем, якого я в дитинстві навіть десь по наших хуторах зустрічала. Ми звірили свої родословні, однак, якогось близького переплетіння не виявили. А от у тому дитячому таборі, звідки я так відчайдушно втікала, він бути міг. Бо все це його рідна Біловодщина. Мій же хутір Бондарів на той час був Євсузького

району (а значить Біловодського), пізніше відійшов до Старобільського, хоча логічніше було віднести його до Новопсковського, сюди від нас найближче...

Тоді при першому знайомстві (80-і) Микола М. прочитав кілька моїх віршів і сказав: «Ти – геній». Миколі Козакові це не сподобалося. Через широке степове обличчя Миколи Мірошніченка перебігла розгониста усмішка характерника і він додав: «І ти, Козаче, також геній. Два генії з Харкова». Я не втрималася: «Миколі Мірошніченку треба терміново їхати до Харкова. Там усі українські поети – генії, інші не виживають». Микола М. насправді часто приїздив до Харкова, подружився з літературним музеєм, виступав у школах. Іноді приїздив не сам, а з Анатолієм Мойсієнком, з яким його пов'язувала і чисто чоловіча дружба, і творчі інтереси. Професор А.Мойсієнко ще мав тісні контакти з харківськими філологами, виступав опонентом на захистах дисертацій. Вони обидва відкривали перед харківськими колегами та читачами (слухачами) таємниці барокових літературних скарбів. Ці два автори засвідчили, що в українській літературі з'явився зоровий вірш високого естетичного рівня. У 1989-му році вийшла збірка М.Мірошніченка «Око», у якій він розмістив 13 своїх найвідоміших паліндромів. Десь у цей же час з'явилася друком і збірка А.Мойсієнка «Віче мечів». Харківські поети також активно долучилися до цього напрямку. Паліндроми писали Анатолій Перерва та В'ячеслав Романовський. Особливо невтомним у цьому напрямку був Анатолій Перерва, тож київські паліндромісти рушали до нього в літературний музей, де він працював заступником директора з наукової частини і могли (особливо під чарку) сидіти там годинами...

Микола Мірошніченко завжди про когось піклувався, особливо уважно опікувався він отцем Миколою Сармою-Соколовським, який проживав у Новомосковську. «Що в тебе є для діда?» – запитував він щоразу, коли по дорозі до Києва збирався заглянути до Новомосковська. Так він одного разу передав поетові і бандуристу збірку поезій австрійського поета Петера Пауля Віплінгера у моєму перекладі. Вірші старому дуже сподобалися, з тих пір він називав Віплінгера «мудрим австріякою» і щоразу передавав йому вітання. До речі, з П.П. Віплінгером був добре знайомий (по європейському ПЕН-клубу) і навіть приятелював Євген Сверстюк, такий тісний світ. А ще в Миколи боліла душа за нашого молодшого земляка Василя Старуна, який працював ковалем у рідному селі Данилівка на Біловодщині. Василя чомусь відносять до модерністів, насправді він запеклий консерватор слова. Останній степовий язичник слова, одержимий

пошуками праслова, яке він шукає у вірші, у філософському роздумі, яке вгадує і вигадує. Я передала до харківського літературного музею важеного манускрипта Василевих пошуків, може, колись цією темою зацікавиться якийсь ентузіаст-дослідник. Десь на ту пору мені спало на думку, що нас, «білокраянь»-поетів не так мало, можна було б зробити поетичну антологію, обігравши тематику мезозойської аури. У середині 90-х вимальовувався підзаголовок: «Від Плужника до Жадана». Незабаром підріс ще один «білокраянин» – Сашко Біловодський (Ушкалов). Мабуть, варто було лише оглянутися, як око захопило б і ще когось... От лише мецената до книги ніякі сили не приставляли. «Залишиться твій проект прожектором, як і багато інших наших задумів», – з гіркотою в голосі зауважив якимось під поганий настрій Микола.

Пригадується ще один епізод. До нас приїхали в гості Наду Шмідт та її мюнхенська подруга, оперна співачка Регіна Ліндінгер. Вони ніби зійшли зі сторінки якоїсь яскраво оформленої книги про Нібелунгів: Регіна – тип Брунхільди, плечима підпирає хмари; Наду – ніжна Крیمхільда, кожен чоловік підсвідомо готовий стати на її захист. Сюди вони прибули, як усі нормальні західні туристи, літаком, а от назад надумали дещо урізноманітнити дорожні пригоди і вирішили їхати автобусом, як це зазвичай робимо ми. Відраджувати ми їх не стали, хто шукає пригоду, той її знаходить. Кому потрібен адреналін, той черпає його, де може. У Харкові Регіна провела кілька майстер-класів для своїх колег з харківської опери, то були якісь дивні експерименти з голосом, коментувати які ніхто не зважився. Повертаючись із оперного театру до літературного музею, ми завернули до художнього музею, де Регіну якась лиха сила відразу вивела на знамениту картину Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Як правило, ця річ викликає у туристів захват, у нашого німецького друга Міхаеля Целлера вона взагалі одна із улюблених, він не одноразово про це писав. Регіна також зупинилася перед картиною, довго дивилася, мов охоплена якимось сильним почуттям. Ми думали, що то був захват, але то було некероване обурення, яке вилилося в істерику. (Слава Богу, хоч слів відомого листа прочитати вона не могла!)). Регіна підняла свій оперний голос до небачених висот, щоб виразити увесь жах: бідні українські жінки! Такі в них лицарі! Та це ж чисті розбійники, пірати! Ганьба!» Ми з трудом вивели її з музею, довго заспокоювали, а Валер Бондар з поглядом холодного філософа похитав головою і крижаним голосом прорік: „Das große schwarze Pferd“ (велика чорна коняка). Мене вразила не так грубість вислову, як граматична

правильність. Рідко хто з любителів правильно відмінює прикметники. Валер відмінював німецькі прикметники правильно.

Для Києва відводився цілий день. Валерій Дяченко попросив Софію Майданську влаштувати німецьким гостям прийом на найвищому рівні, щоб на ньому були і люди від літератури, і люди від музики. Прийом був надзвичайно вдалий, але сама Софія здавалася якоюсь змученою і стурбованою. Виявляється, у їхньому будинку відключили воду, і вони з мамою musiли наносити воду відрами, щоб прийняти дорогих гостей! Де ще, як не в Україні, можлива така гостинність?! А потім Микола Мірошніченко зголосився поводити німецьких культурних діячів по музеях. Тут я йому й розповіла про „Das große schwarze Pferd“. Микола задумався і заявив: «То я відразу рятуюся втечею». – «Чому?» – «Тому що київські музейники судомно прислухаються, чи не пролунає іноземна мова, тоді вони змушують оплачувати квиток за іншими тарифами. Мені за таких жінок, як наші дорогі гості, не шкода й останньої сорочки, та кому потрібна моя остання сорочка?» Ми вирішили побіжно заглянути до музеїв, а більше уваги приділити Дніпровим схилам, пам'ятнику Володимиру і т.д. Грошей для прийому гостей «з-за бугра» у нас не було. Це Андрій Кокотюха, який на той час вже приєднався до нашого німецько-українського гурту, відразу навчився шикувати гостей за принципом: за кожне «к» своя розцінка, кофери (валізи), кава, кінь (таксі). Ми ж, люди старої закваски, таким даром не володіли... Дніпрові схили подіяли життєдайно на обох жінок, особливо корисною ця прогулянка була для надто вразливої Наду. Її чоловік Карл пізніше дякував нам за те, що ця поїздка до України стала для Наду своєрідним емоційним допінгом, який стимулював внутрішню рівновагу та гармонію...

Микола довго жив не влаштовано, але згодом одружився з жінкою, яка була на 17 років молодшою за нього, чим він дуже гордився. На жаль, мені не випало познайомитися з Ларисою особисто, але Микола не втомлювався хвастати та вихвастуватися, от, мовляв, може ж отак пощастити людині. Почастити насправді може лише тому, хто своє щастя може вгадати, цінувати та оберігати... Помер Микола Мірошніченко влітку 2009-го року після важкої хвороби. Коли я згадую свого непересічного земляка, я бачу очі характерника, широку степову усмішку, відчуваю подих наснаги і мене гріє думка: для таких людей смерті не буває. А ще я думаю: буває ж і в Бога іноді гарний настрій і він тоді щедро обдаровує людських дітей. Миколу Бог обдарував дуже щедро...

Володимир Лучук (1934-1992) належав до того типу людей, що, мабуть, від самого свого народження налаштовані зігрівати білий світ, дарувати людям скарби, яких би ті самі просто не помітили, лиш мовчки переступили і рушили далі. Моє ближче знайомство з Володимиром Лучуком припадає на період мого короткого перебування на посаді завідувачої відділом літератури для дітей журналу «Прапор» (1987-1988). Взагалі, згідно з літературними канонами, Володимир Лучук належав до типових поетів-шістдесятників. Крім того, був серйозним науковцем і перекладачем з усіх слов'янських мов. Володимир Лучук був прекрасним ліриком, однак, мені найбільше подобалися його вірші для дітей:

Дикий мак
Джміль ромашці
щось на вухо
пошептав і —
полетів... Дикий
мак хотів
підслухать, не
розчув —
почервонів.

Прекрасні вірші для дітей писала і його дружина Оксана Сенатович.

Гмм?

Повернувся тато пізно,

Бо заходив до Шпака.

До шпака заходив, тату? —

Перепитує дочка.

Так, заходив, — каже тато.

Дивувалася дочка,

Як це тато помістився

У будиночку шпака?

У Володимира Лучука був задум підготувати львівсько-харківську антологію віршів для дітей, умовно кажучи «Від міста Лева до міста козака Харка». Багато про що говорили ми і мріяли, коли несподівано зустрілися в

Мінську на Міжнародному Конгресі білорусистів (1990). Володимир Лучук був справжнім генератором ідей.

Були задуми, були мрії, усе обірвала раптова надто рання смерть у поїзді...

З *Миколою Даньком* (1926-1993) мене познайомив Степан Сапеляк. Поет із Сум у будь-якому натовпі був би відразу вихоплений уважним поглядом стороннього спостерігача. Він помітно відрізнявся від інших людей. Він був схожий на кульову блискавку і змушував задумуватися про людську сутність взагалі. Для чого живе людина? От такі, як Микола Данько, живуть заради вищих інтересів. Зокрема, він жив ідеєю вільної та по-справжньому незалежної України. Людина нездатна на лукавство ні перед собою, ні перед іншими. Звісно, життя для таких людей не буває медом. Звісно, він мусив багато чого в житті пережити, це було написано на його обличчі. З його біографії я дізналася, які гоніння пережив поет, скільки робіт мусив змінити, як і за що мусив поплатитися. М. Данько належав до дисидентського руху. В ньому відчувалася рішучість, але й людська доброта. Ми з ним разом друкувалися в «Кафедрі» В.Чорновола в 1988-му році. В літературних колах М.Данька знали за його збірку «Червоне соло», яка вийшла друком у 1967-му році і стала об'єктом голобельної критики та усіляких наклепів збоку представників комуністичної ідеології. Що б не довелося поетові витерпіти, біле лишалося для нього білим, а чорне чорним. На це здатні не всі, скажемо прямо: на це здатні навіть не всі герої.

* * *

Мені, тоді ще новачку
У райських кущах беззаконня,
Казав один бандит: — По конях!
Одначе тям, що на гачку...

Відтак подибав я з печери
На божий світ і посміхнувсь:
«Зарахували в піонери,
Мабуть, сподобався комусь.

Якби ж то міг кудись ускач
Чкурнути з табору опіки!
А дзуськи! Скрізь — жандармські пики...
Але ж затям і ти, стукач,

Що Слово на гачок — начхало!
Воно — з повітрям навкруги.
Порве й жовтневі ланцюги,
Як царські в лютому порвало!»

Микола Данько дивився тобі в душу, мов пропікав її, то був особливий рентген на доброякісність. Хотілося очиститися від усіх вад, набратися якоїсь прасили, якоїсь особливої наснаги. Завжди згадую цю людину, цього поета з внутрішнім трепетанням і великим пієтетом...

Є люди, які обертаються з часом на важкі перелоги людської душі: чогось вчасно не зробив, вчасно не вгадав, вчасно не перевів у виміри реальності. Територія закритого простору... Щось нерозпізнане скам'яніло у глибинах пам'яті, людина й сама не тямить: що то в неї болить, де і чому? Таким лишився в моїй душі *М. Руденко (1920-2004)*. У 1968-му році вийшла друком його поетична книга «Всесвіт у тобі». Вийшла і зайшла, як сонце за хмару. Я на той час була повним невігласом стосовно літературного процесу в Україні, а ще більше стосовно пертурбацій ідеологічного життя. Влітку 1968-го року я відпочивала вдома на своєму рідному хуторі і там випадково (чи ні?) зустріла свого далекого родича по материній лінії Михайла Диканського. Він не був типовим хуторянином, його десь носило по світу, більше по Донбасу. Михайло був помітно старшим за мене, але власної сім'ї на той час не мав. Як склалася його подальша доля, я просто не цікавилася, просто забула про нього, як ми часто забуваємо про те, що для нас не суть важливе. А от у той дивний день Михайло, мов з-під землі виріс, показав мені книгу («Всесвіт у тобі») і сказав якимось змовницьким тоном: «Щойно придбав у книгарні в Старобільську, але її вже там немає». – «Так швидко розкупили? – запитала я. – Мабуть, щось дуже модне». Михайло стенув плечима, помовчав і додав: «Цей Микола Руденко наш земляк з-під Лутугина. Я й інші його книжки читав, цікаво, тільки важко. Пише, мов кам'яні брили пересуває». Ще трохи помовчав і знову додав: «А цю книгу зняли з продажу як неблагонадійну». Оглянувся, поблизу не було нікого: «Може, я потім дам тобі почитати, а зараз самому цікаво, що ж у ній не так». Михайло зник так же раптово, як і з'явився. Я запитувала матір, яким нам родичем доводиться Михайло Диканський, вона відповіла, що його мати це її якась далека тітка. Для сироти і вітер родич. А ще мати сказала, що Михайло пише вірші. Те, як вона це сказала, змусило задуматися: ніби йшлося про когось несповна розуму. Я подумала, що надто багато людей пишуть вірші. Чи всі ці вірші варті уваги інших, чи хай би й лишалися особистою таємницею автора...

Я досить пізно відкрила для себе поета-духовидця, поета-страдника, поета-провидця Миколу Руденка.

Вже сивіє у сонця голова

І падає в снігів подушку сіру.

Я виминою в просторі слова,

Мов кожум'яка виминає шкіру.

В його житті було надто багато страждань, нелюдських випробувань, жертв. Від таких речей кров стигне в жилах...

Десь на початку 2000-х Микола Козак хотів відвідати поета-політв'язня. Здається, вони були знайомі особисто, але Микола Руденко двері гостеві не відчинив. Хто добре знав М.Козака, тому має бути відомо, що просто так Микола Козак у гості не ходив. А якщо вже йшов, то значить щось із собою ніс: книги, подарунки, якісь особливі «гостинці». Двері йому не відчинили, а з того боку дверей пролунав голос Миколи Руденка: «Ідіть собі геть! Мені тут нікого не треба!»

Як би там не було, М. Козак на такий прийом не заслужив... У М. Козака були свої страждання, свої випробування, свої жертви, свою ціну за все, що йому в житті випало, він сплатив сповна...

Заочно я знала *Галину Гордасевич* (1935-2001) дуже й дуже давно. Про неї ходили різні чутки, про її арешт у 16 років, про раптове звільнення (засуджена на десять років, звільнена через неповні три), про її творчу активність та людську небайдужість. Якийсь час ми трохи листувалися (окремі листи я передала до харківського літературного музею). Певну популярність у літературних колах принесла їй книга літературних портретів українських поетес «Силуети поетес» (Радянський письменник, 1988). Ближче ми зазнайомилися, коли разом із Миколою Козаком готували до друку книгу ув'язненої лірики «Очима серця» (1992). Бог дав Галині багато енергії, вона прагнула використати її всю і всю принести на олтар України. У Донецьку їй було важко дихати, важко тягати свої плуги та борозни просвітянина. Коли до нас у Харків приїздили люди з Донецька, вони з заздрістю зауважували, дивлячись на нас з Валентиною Овод: «Вам тут легше, не те, що нашій Галині. У вас тут і птахи по-українськи співають. А Донецьк – то територія особлива...» Як співають птахи у Донецьку стало ясно після 2014-го. А Галина була просто щаслива, коли у 1990 р. переїхала з м. Донецька на постійне проживання до м. Львова, де й померла 11 березня 2001 року від інсульту. Похована 13 березня 2001 року на батьківщині в м. Кременці на старовинному Монастирському цвинтарі.

Галина писала все, вона автор поетичних збірок «Веселки на тротуарах» (Радянський письменник, 1966), «Наречена сонця» (Донбас,

1976), «Високе полум'я дня» (Радянський письменник, 1980), «Слід зірниці» (Радянський письменник, 1986), книжок прози «Вицвіла шипшина» (Радянський письменник, 1974), «Твій тихий дім» (Донбас, 1980), «Двадцять років і один день» (Радянський письменник, 1984 та Донбас, 1985), «Прекрасні імена жіночі» (Донбас, 1990), а також публіцистичної книжки «Письма к другу» (Донбас, 1989) і літературних портретів українських поетес «Силуети поетес» (Радянський письменник, 1988).

Здавалося: все ще попереду. Галина хотіла написати про всіх українських поетес, вона знала кілька мов і охоче з них перекладала. Була відкрита і вимоглива до себе. Мені завжди дуже подобався її вірш:

Молитва

Ангеле Божий, хоронителю мій!

Бережи мене і вночі, і вдень,

Коли сонце пече і коли сніговій,

Від хижих звірів і злих людей.

Ангеле Божий, хоронителю мій!

Коли горе чорний день принесе,

Коли сльози пекучі підступлять до вій,

Дай мені силу знести усе.

Ангеле Божий, хоронителю мій!

Над тобою небо ж таке голубе!

Коли в серці моїм загніздиться змій,

Дай мені силу здолати себе!

Її накрив інсульт, усе пережите звалилося на її тендітні плечі, життя обірвалося на високій ноті...

Микола Козак із *Ігорем Васильовичем Качуровським* (1918-2013) рішуче розсварився через Павла Тичину (пізніше шкодував, що був надто різким), але мені радив підтримувати зв'язок зі старим емігрантом, бо то «жива академія», бо «таких уже немає, а далі й взагалі не буде». Ми попросили в Качуровського вірші для антології «Очима серця», він відразу надіслав добірку і дуже радів, коли отримав примірник антології. З приводу наклеєних на бандеролі марок Ігор Васильович жартував: «Якби Ви з Козаком були селянами, я б подумав, що ви заради посилки продали кілька

корів». Минав 1992-й рік. Ігор Васильович невтомно привчав мене до епістолярного стилю. Я все одно писала коротко, скуто, нецікаво, а от він не лінувався, писав листи розлогі з детальним аналізом подій та явищ, його листи я віднесла до літературного музею, більше як за два десятка літ їх накопичилося на добру книгу.

„Прогрес” людства з часом усе відчутніше обпікав вразливу душу поета, чим далі їй ставало надто невтішно оглянутися довкола:

Це я стовбичу видивом німим
На цвинтарі всесвітньої культури.
Я – той могильний камінь, що на нім
Іще не збито решток партитури.

У фізичному вимірі культура нетривка супроти варварства. Але водночас незнищеними виявляються найтендітніші пагони краси. Знищені у фізичному вимірі, вони тривають у людській душі, нагадуючи про інші цінності, інші можливості, інший сенс людського існування:

Вдивляйся у їхні лица ти:
Вони подібні, мов брати,
Ці Шеллі, Шуберт і Белліні,
Новаліс, Шиллер, Мендельсон...
Вони були – найкращий сон
З усіх, що снилися людині.

Поет – лицар кризи і добра. Для когось ці слова – звичне, добре пригнане прикриття для фарисейства та духовної убогості. Для поета – це природний стан душі, єдиний спосіб його існування. Ігор Васильович був геніальний в усьому, за що брався. Незрівнянні його теоретичні праці: підручники з віршознавства «Строфіка» (Мюнхен, 1967), «Фоніка» (Мюнхен, 1984), «Нарис компаративної метрики» (Мюнхен, 1985), усі три перевидані 1994 року в Києві («Нарис...» — під назвою «Метрика»); підручник зі стилістики «Основи аналізу мовних форм», ч. 1 «Лексика» (Мюнхен-Ніжин, 1994), ч. 2 «Фігури і тропи» (Мюнхен-Київ, 1995); праця з теорії літературних жанрів «Генерика і архітектоніка», кн. 1 «Література європейського Середньовіччя» (передмова Івана Дзюби; Київ, 2005). «Строфіку», «Фоніку», «Нарис компаративної метрики» Ігор Васильович надіслав мені відразу на початку 90-х років, чим неймовірно підняв мій статус викладача теоретичних дисциплін. До мене вишикувалася черга викладачів з інших кафедр, Інтернету тоді ще не було, взяти цей матеріал з

інших джерел частково було можливо, але тут такі розкішні книги! Підручники з такою швидкістю «розлазилися, мов мишенята» по кафедрах, що не так просто було одержати їх назад...

Під впливом Ігоря Васильовича я почала активніше перекладати з німецької. Переважно бралася за поетів-романтиків, яких пробувала перекладати ще в студентські роки. Дещо показувала «метру», він щось схвалював, щось радив переробити, голослівним не був ніколи, знаходив час для уважного прочитання, для поради. Його творчий доробок не те, що вражає, а здається неймовірним: підсумкова збірка поетичних перекладів «Круг понадземний» (Київ, 2007) охоплює близько 670 творів та фрагментів понад 350-ти авторів у перекладі з 23-х старих і нових мов.

Мені пощастило погостювати у Качуровських в Мюнхені, а перед тим Ігор Васильович відвідував Харків. У Харкові мешкав друг юності І.Качуровського Михайло Берлов, з яким вони разом навчалися в Курському педагогічному інституті і наввипередки писали вірші. До речі, М.Берлов (багаторічний директор однієї із престижних шкіл Харкова) – дідусь Світлани Олешко, яка на момент приїзду Качуровського до Харкова ще була студенткою, але вже активно співробітничала з Харківським літературним музеєм і виношувала ідею створення театру «Арабески». Розмова старого поета з харківською юною інтелектуалкою справила на нього дуже сильне позитивне враження, пізніше він не раз про це згадував. Не раз згадував він і Харків, вірив у великий український потенціал нашого зросійщеного міста. Ігор Васильович просив писати про харківське літературне життя, про молоді таланти, нові книги, які з'являлися друком. Такої працездатності, як у нього, такого інтересу до життя, мабуть, не було більше ні в кого...

А в Мюнхені нас возила на своєму авто його непересічна дружина Лідія Борисівна Крюкова-Качуровська, донька відомого художника Бориса Крюкова. Як вона водила машину, – на це варто було подивитися! Вона все так робила: швидко, вправно, майстерно. Лідія Крюкова-Качуровська знала кілька європейських мов, не просто знала, а мала ряд дипломів, які підтверджували її статус перекладача на ці мови. Таких фахівців справді мало. В останні роки, вже овдовівши, переживши інсульт, вона знайшла в собі сили перекласти німецькою мовою роман І.Качуровського «Шлях невідомого». У Мюнхені вона показала мені «Стару й Нову Пінакотеки» з таким коментарем: «У німецькій культурі та духовності упродовж багатьох років переважає небезпечна тенденція пригнічувати національний елемент. Навіть із старого мистецтва німці намагаються якомога менше виставляти твори, проникнуті національним духом, наприклад, малярство епохи романтизму чи імпресіонізму. Усі знають французький імпресіонізм, німецький відомий мало кому». Коли пані Лідія хотіла показати мені німецький імпресіонізм у мюнхенській Пінакотеці, то раптом виявилось, що саме ці картини відправлено на склад і ніхто не знає, коли вони знову потраплять на очі відвідувачів музею. Пані Лідія вбачала в цьому не випадок,

а прикру закономірність. Ще іншу тенденцію вона називала просто "гідотою". Це коли в експозиції класичного мистецтва починають вкраплювати одну-дві картини так званого „модерну”. Ця „ложка дьогтю” нестерпна для витонченого смаку мистецтвознавця старої школи. Річ не в тім, щоб такі картини не виставляти, зауважила пані Лідія, боронь Боже! Але нащо вносити дисонанс у таку цілющу гармонію старого мистецтва?!

Ігореві Васильовичу дуже пощастило зі своєю юною ученицею Оленою О'Лір (Бросаліною), завдяки їй за неосяжну творчу спадщину майстра ми можемо бути спокійними...